

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ОРГАНІЧНА ПРОДУКЦІЯ ТА ЇЇ СЕРТИФІКАЦІЯ

© 2018 КІРЕЄВА Е. А.

УДК 338.4:332.2

Кіреєва Е. А. Пріоритети розвитку аграрного сектора економіки України: органічна продукція та її сертифікація

Метою статті є аналіз сучасного стану галузі органічного виробництва в Україні та світі як стратегічно вагомої складової розвитку аграрного сектора економіки. Визначено роль і значення органічного виробництва у системі пріоритетів сталого розвитку. Проаналізовано підходи до визначення понять «органічне виробництво» й «екологізація». Досліджено динаміку розвитку органічного виробництва у світі та наведено основні показники розвитку сектора органічного виробництва в Україні, таких як: площі земельних угідь, зайнятих під органічним виробництвом, кількість підприємств, що зайняті виробництвом органічної продукції. Визначено основні виклики, що стоять перед сектором виробництва органічної продукції в Україні сьогодні, серед яких одним із основних є недосконалість і ненормованість процедур сертифікації. Розглянуто основні етапи здійснення сертифікації органічної продукції у Сполучених Штатах Америки. У здійсненому дослідженні використовувалися такі методи, як: монографічний, індукції, дедукції, аналізу, синтезу та монографічний. В результаті дослідження визначено подальші напрямки та запропоновано інструменти, які здатні стимулювати розвиток сектора виробництва органічної продукції в Україні.

Ключові слова: виробництво органічної продукції, аграрний сектор, сталий розвиток, сертифікація.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 15.

Кіреєва Елеонора Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки, Вінницький національний аграрний університет (вул. Солянська, 3, Вінниця, 21008, Україна)

E-mail: nora.kirieieva@gmail.com

УДК 338.4:332.2

UDC 338.4:332.2

Киреева Э. А. Приоритеты развития аграрного сектора экономики Украины: органическая продукция и ее сертификация

Целью статьи является анализ современного состояния отрасли органического производства в Украине и мире как стратегически значимой составляющей развития аграрного сектора экономики. Определены роль и значение органического производства в системе приоритетов устойчивого развития. Проанализированы подходы к определению понятий «органическое производство» и «экологизация». Исследована динамика развития органического производства в мире, и приведены основные показатели развития сектора органического производства в Украине, такие как: площади земельных угодий, занятых под органическим производством, количество предприятий, занятых производством органической продукции. Определены основные вызовы, стоящие перед сектором производства органической продукции в Украине сегодня, среди которых одним из основных является несовершенство и ненормированность процедур сертификации. Рассмотрены основные этапы осуществления сертификации органической продукции в США. В проведенном исследовании использовались такие методы, как: монографический, индукции, дедукции, анализа, синтеза и монографический. В результате исследования определены дальнейшие направления, и предложены инструменты, способные стимулировать развитие сектора производства органической продукции в Украине.

Ключевые слова: производство органической продукции, аграрный сектор, устойчивое развитие, сертификация.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Библ.:** 15.

Киреева Элеонора Андреевна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики, Винницкий национальный аграрный университет (ул. Солнечная, 3, Винница, 21008, Украина)

E-mail: nora.kirieieva@gmail.com

Kirieieva E. A. The Priorities of Development of the Agrarian Sector of Economy of Ukraine: Organic Products and Its Certification

The article is aimed at analyzing the current status of the industry sector of organic production in Ukraine and the world as a strategically significant component of the development of agricultural sector of economy. The role and importance of organic production in the system of priorities of sustainable development are defined. The approaches to definition of the concepts of «organic production» and «ecologization» are analyzed. The dynamics of organic production development in the world are researched, and the main indicators of the development of organic production sector in Ukraine are presented, such as: land areas occupied by organic production, number of enterprises, involved in organic production activities. The main challenges facing the sector of organic production in Ukraine nowadays have been identified, among which the imperfection and non-standardization of certification procedures is one of the main ones. The basic stages of certification of organic production in the USA are considered. The conducted research uses the following methods: monographic, induction, deduction, analysis, and synthesis. As a result of research the further directions have been defined, and the instruments which can stimulate development of the sector of organic production in Ukraine have been suggested.

Keywords: organic production, agricultural sector, sustainable development, certification.

Fig.: 1. **Tbl.:** 2. **Bibl.:** 15.

Kirieieva Eleonora A. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economics, Vinnytsia National Agrarian University (3 Soniachna Str., Vinnytsia, 21008, Ukraine)

E-mail: nora.kirieieva@gmail.com

Розвиток економіки України як цілісної системи неможливий без залучення її до процесів глобалізації та інтернаціоналізації, що зумовлює необхідність дотримання пріоритетних напрямів, визначених світовою спільнотою. На наднаціональному рівні міжнародних угод та організацій все більшого значення на-

буває концепція сталого розвитку із визначенням її пріоритетів і поступовим їх розширенням. Традиційно сталий розвиток – це поєднання економічного, соціального й екологічного компонентів у єдине ціле, проте сьогодні поняття «сталий розвиток» набуває значно ширшого значення, поєднуючи багатоаспектність цих складових.

Так, можливо погодитися із думкою Торкатюка В., який зазначає, що: «Сталий розвиток економіки – це така зміна стану національної економіки, що відображає приріст національного продукту і його якості при своєчасному запобіганні негативним ефектам». Провідною ідеєю концепції сталого розвитку є забезпечення високого рівня життя, що передбачає гармонійний розвиток екологічної і соціально-економічної сфер [1].

Дотримання визначених пріоритетів сталого розвитку є важливим для України у міру реалізації тактичних і стратегічних політичних рішень у всіх сферах економіки та в процесі розвитку галузей національного господарства. Враховуючи вагомість аграрного сектора як основної галузі національної економіки, варто визначити, що прикладна реалізація концепції сталого розвитку можлива за умови стимулювання новітніх прогресивних форм ведення аграрного бізнесу, екологічність і безпечність яких доведена світовим досвідом.

Дослідженням і розробкою концепції сталого розвитку займалися зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема: Білорус О., Вернадський В., Голубець М., Данилишин Б., Стадник Г., Торкатюк В.[1], Фурдичко О., Шубравська О. та ін. Безперечно, вагомим є внесок вітчизняних науковців і в розвиток концепції сталого розвитку аграрного сектора, який здійснили: Буряк Р., Калетнік Г., Малік М., Онегіна В., Прутська О., Саблук П. Взаємозалежність категорій сталого розвитку й органічного виробництва досліджено у науковій праці Тодорюка С. та Кутаренко Н., які зазначають, що «практичною реалізацією концепції сталого розвитку в аграрному секторі економіки є органічне сільське господарство, яке створює передумови для відносно рівномірного розвитку всіх трьох взаємопов'язаних систем, а саме: економічної, екологічної і соціальної складових» [2].

Таким чином, зважаючи на важливість органічного виробництва для забезпечення сталого розвитку, варто зазначити, що питання екологізації виробництва та розвитку органічного виробництва досліджені у працях: Дудара О., Мельничук О., Ходаківської О. Не менше уваги розвитку органічного виробництва та його значенню приділено і в працях закордонних науковців. Так, Аксель Мі, Гелле Раун Андерсен та інші досліджують, як органічне виробництво впливає на здоров'я людей і біологічне різноманіття [3].

Ян Моудрі молодший і Ян Мудрі приділяють значну увагу впливу органічного виробництва на показники забруднення навколишнього середовища, порівнюючи їх значення при використанні традиційного й органічного способів виробництва продукції [4].

Важливість і потенціал розвитку органічного виробництва для України визначено в праці Шумейко О., яка акцентує увагу на тому, що: «В Україні розвиток органічного виробництва є перспективним, адже за якісним складом земельних угідь вона посідає одне з провідних місць у світі. На її території зосереджено близько 8 % екологічно чистих світових запасів чорноземів та інших родючих ґрунтів» [5].

Підкреслюючи значний внесок вищезазначених науковців у розробку теоретичних і практичних аспектів вирішення відповідних викликів, варто зазначити, що досі невирішеними залишаються питання виробництва органічної продукції у системі реалізації концепції сталого розвитку аграрного сектора України та практична складова сертифікації органічної продукції. А отже, доцільним є проведення вищезазначеного дослідження.

Постановка завдання: охарактеризувати сучасний стан галузі органічного виробництва в Україні та світі як складової розвитку аграрного сектора економіки, дослідити проблеми та перспективи, шляхи стимулювання.

Поняття «розвиток» економіки у світовій науковій спільноті все частіше вживається поруч із поняттям «сталий розвиток».

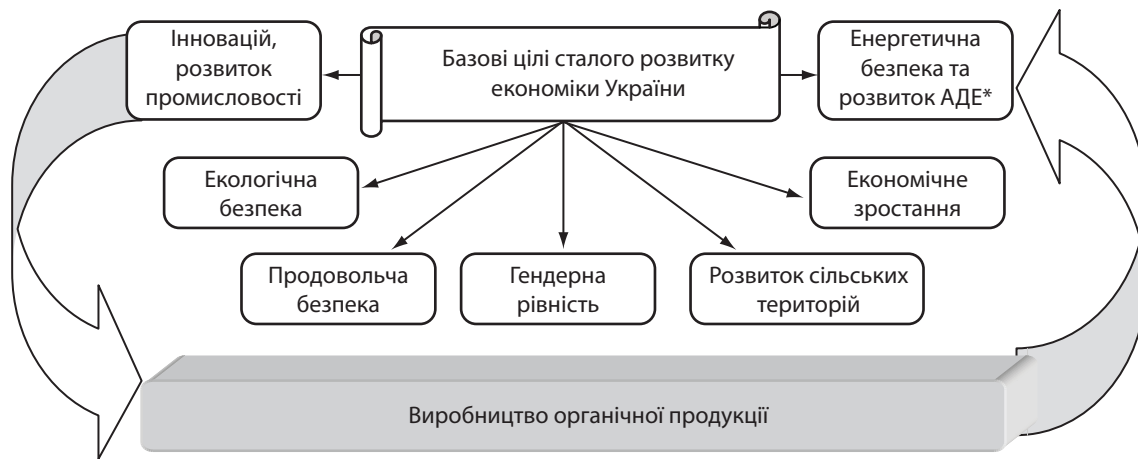
Згідно з дослідженнями, висвітленими у Національній парадигмі сталого розвитку України, поняття сталий розвиток характеризує задоволення потреб сучасного покоління без шкоди майбутнім генераціям людей. Вихідними умовами сталого розвитку можна визнати забезпечення: економічного розвитку, що підтримується на основі радикально-модифікованої ринкової системи; природно-екологічної стійкості на базі теорії біотичної регуляції навколишнього середовища; тісної міжнародної співпраці та кооперації для досягнення цілей сталого розвитку; сталого соціального розвитку на основі принципу справедливості; екологізації суспільної свідомості, що ґрунтується на використанні системи освіти та засобів масової інформації [6].

Досягнення цілей сталого розвитку, визначених Національною парадигмою [6] та розроблених міжнародними організаціями, можливе за умови переходу на екологічно безпечне господарювання, тобто орієнтацію аграрного сектора на виробництво органічної продукції. Місце органічного виробництва при досягненні пріоритетів сталого розвитку наведено на рис. 1.

Як зазначено у попередніх дослідженнях, органічне виробництво має цілу низку економічних, екологічних і соціальних переваг, а також цей метод завдяки виробництву та споживанню власне органічних харчових продуктів позитивно впливає на здоров'я населення [12].

Категорії органічне та екологічно чисте виробництво в багатьох джерелах є тотожними поняттями [8]. Розглянемо їх трактування у нормативно-правових актах та інших джерелах.

У Постанові Ради Європейського Союзу № 834/2007 від 28 червня 2007 року щодо органічного виробництва та маркування органічних продуктів вказано, що «Органічне виробництво – це цілісна система господарювання, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного різноманіття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин і метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин і процесів природного походження» [8].

Рис. 1. Виробництво органічної продукції як основа досягнення пріоритетів сталого розвитку

* АДЕ – альтернативні джерела енергії.

Джерело: складено автором за [7].

Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який був прийнятий Верховною Радою України 3 вересня 2013 р. і набув чинності з 1 січня 2014 року [9], визначає, що виробництво органічної продукції (сировини) – виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів [9].

Цей Закон став першим кроком на шляху до становлення правового механізму зайняття органічним

виробництвом, законодавчого врегулювання питань виробництва й обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, заходів контролю та нагляду за такою діяльністю [10].

Таким чином, поняття екологічно чистого виробництва й органічного виробництва можна вважати суміжними, проте поняття органічного виробництва є дещо ширшим і охоплює не лише критеріальну оцінку якості та безпечності продукції, але і підходи до ведення усього аграрного бізнесу.

Розвиток органічного виробництва у світі відзначається стрімким зростанням цього сектора економіки. Основні параметри розвитку ринку органічних продуктів у світі наведемо у табл. 1.

Органічне виробництво в Україні аналогічно до світових тенденцій набуває все більших обертів, що ілю-

Таблиця 1

Показники розвитку сектора виробництва органічної продукції у світі

Показники	Значення у світі (станом на 2016 р.)	Країни-лідери
Країни, в яких здійснюється виробництво органічної продукції	178	-
Площі земель, які використовуються для виробництва органічної продукції, млн га	57,8 млн га Довідково: 1999 рік: 11 млн га	Австралія (27,1 млн га) Аргентина (3,0 млн га) Китай (2,3 млн га)
Питома вага у загальній структурі сільськогосподарських угідь, %	1,2%	Ліхтенштейн (37,7%) Французька Полінезія (31,3%) Самоа (22,4%)
Кількість виробників органічної продукції, од.	2,7 млн Довідково: 1999 р. – 200 000	Індія (835 000) Уганда (210 352) Мексика (210 000)
Ринок органічної продукції	89,7 млрд дол. США (80 млрд євро) Довідково: 2000 р. – 17,9 млрд дол. США	США (43,1 млрд дол. США) Німеччина (10,5 млрд дол. США) Франція (7,5 млрд дол. США)
Споживання на душу населення	12,1 дол США (11,3 євро)	Швейцарія (304 дол США) Данія (252 дол США) Швеція (218 дол США)

Джерело: розроблено автором за [11].

струється зростанням кількості виробників органічної продукції та збільшенням площ земельних угідь, відведених під органічне виробництво (табл. 2).

Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Пол-

тавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. Українські сертифіковані органічні господарства – різного розміру – від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до декількох тисяч гектарів ріллі [12].

Таблиця 2

Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь і кількість органічних господарств в Україні, 2006–2015 рр.

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Відхилення 2015 до 2006, +/-
Площа, тис. га	242,0	249,9	269,9	270,2	270,2	270,3	272,9	393,4	400,8	410,6	168,6
Кількість господарств	80	92	118	121	142	155	164	175	182	210	130

Джерело: [12].

За оцінками Федерації органічного руху України, внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні за останнє десятиліття зріс більше, ніж у 40 разів, і становив у 2015 році 17 млн євро (0,4 євро на одного жителя України) [12].

Незважаючи на стрімкий розвиток галузі органічного виробництва в Україні, досі не визначеними та не врегульованими на державному рівні залишаються питання якості органічної продукції та її відповідності міжнародним стандартам, адже відсутній повноцінно діючий механізм регулювання процесів сертифікації.

У дослідженнях Сливи Ю. акцентується увага на тому, що «провідну роль у розробленні міжнародних стандартів щодо органічного виробництва органічної продукції відіграє Міжнародна федерація руху за органічне сільське господарство (IFOAM). Ще у 80-ті роки минулого століття федерація розробила «Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва і переробки» [13].

Як визначає Новак Н.: «Органічна сертифікація має декілька систем стандартизації: міжнародні (базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва і переробки; стандарт ФАО/ВОЗ Комісії з Кодексу Аліментаріус; Регламент Ради ЄС 834/2007 з додатковими постановами), національні системи США, Японії, а також близько 160 приватних систем сертифікації, акредитованих у міжнародній системі IOAS. Екологічна сертифікація здійснюється відповідно до міжнародних стандартів ISO 14024, а отримання статусу спеціальних сировинних зон – згідно з державним стандартом ДСТУ 7244:2011. В органічному виробництві сертифікація відбувається за принципом «від поля до прилавка». Сертифікуються всі ланки діяльності господарства – поля, луки, тваринницькі ферми, склади, господарство в цілому, елеватори – щоб уникнути змішування з іншими видами зерна або з конвенційними зерном. Також обов'язково сертифікується організація, яка безпосередньо займається експортно-імпорнтними операціями» [14].

Погоджуємося із думкою Шумейко О., що «головною метою інспекції та сертифікації є гарантування

споживачеві того, що продукт дійсно вироблений згідно з нормами органічного сільського господарства. Особливості сертифікації в органічному секторі такі: сертифікація самого процесу виробництва, а не кінцевого продукту; сертифікація на всіх стадіях виробництва – «від поля до прилавка»; незалежність інспекційних органів; незалежний контроль за діяльністю інспекційних органів. Процес сертифікації передбачає ряд етапів, а саме інспекцію: ґрунту, технології, продукції (енергетичні дані), зберігання, переробки, транспортування і продажу. Кожна партія виробленої продукції повинна мати сертифікат. Якщо правильно велася документація господарства і хімічні показники ґрунту знаходяться в межах норми, то процес отримання сертифіката, що підтверджує органічний статус господарства, може тривати менше чотирьох років. Сертифікація провадиться щороку (у більшості випадків двічі на рік) і дійсна впродовж року, на наступний рік необхідна пересертифікація» [5].

Сертифікацію та інспекцію господарств, виробництва та продукції в Україні здійснюють 11 організацій. Найвагомішими з них є Control Union Ukraine (Нідерланди), Lason (Нідерланди), Bio Control (Угорщина) Bio Inspecta та ІМО (Швейцарія) [5].

Сертифікат, який надає орган з оцінки відповідності, є підставою для внесення до Реєстру відомостей про осіб, яким надано право виробляти органічну продукцію (сировину). Ведення Реєстру покладено на Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів і захисту споживачів (далі – Держпродспоживслужба), яка зобов'язана підтримувати його в актуальному стані на офіційному веб-сайті [10].

Зметою подальшого удосконалення та унормування процедур сертифікації органічної продукції в Україні доцільно розглянути досвід іноземних країн. Наприклад, у США сертифікація органічної продукції здійснюється агенціями-сертифікаторами, які наведені державними та недержавними установами. Сертифікатори відповідають за те, щоб органічні продукти відповідали всім органічним стандартам. У США існують п'ять основних кроків сертифікації органічної продукції [15]:

1. Ферма або бізнес впроваджують органічні практики, обирають агента зі сертифікації, акредитованого Міністерством сільського господарства США, і подають заявку на виклик агента зі сертифікації.
  2. Агенція, що сертифікує, розглядає заявку, щоб підтвердити, що практика відповідає вимогам органічного виробництва.
  3. Інспектор проводить інспекцію на місці господарювання заявника. Агенція, що сертифікує, розглядає заявку та доповідь інспектора, щоб визначити, чи відповідає заявник органічним стандартам.
  4. Агенція видає органічний сертифікат [15].
- Щоб підтримувати органічну сертифікацію, органічна ферма або бізнес проходить щорічний огляд і перевірку. Здійснення систематичних перевірок гарантує споживачам належну якість органічної продукції [15].

Крім запровадження злагодженої процедури сертифікації, для подальшого розвитку та популяризації сектора виробництва органічної продукції необхідним є створення сприятливих умов на різних рівнях і з використанням широкого спектра інструментів державної підтримки, таких як: фінансова допомога у вигляді дотацій та субсидій, інформаційно-пропагандистська робота, підтримка науково-дослідної роботи, розробка та реалізація відповідних загальнодержавних і регіональних програм.

ВИСНОВКИ

Під час дослідження визначено, що органічне виробництво є одним із пріоритетних напрямків розвитку аграрного сектора економіки, який надасть змогу не лише задовольнити потреби населення у якісних харчових продуктах, а отже, і підвищити рівень життя, але і підвищити екологічність виробництва. З метою подальшого розвитку сектора органічного виробництва в Україні необхідним є комплексний підхід та усвідомлення на державному та регіональному рівнях необхідності державної підтримки та популяризації цього напрямку. Серед першочергових завдань – це підвищення стандартів якості та рівня довіри населення за рахунок розробки чітких правил сертифікації органічної продукції та визначення національних стандартів її якості. З метою реалізації повного циклу процедури сертифікації доцільним є створення відповідного відділу у структурі Держпродспоживслужби, відповідального за надання проведення процедури сертифікації приватними організаціями, агенціями-сертифікаторами. Не менш важливим кроком є покрокове визначення процедури сертифікації, закріплення якої має бути здійснене на законодавчому рівні та включати особливості сертифікації органічної продукції рослинництва та органічної продукції тваринництва. Отже, питання сертифікації екологічно чистої та органічної продукції в Україні потребують подальших наукових розробок і створення дієвої системи, що потребує узгодженої взаємодії усіх

ланок «державне управління – науковці – агенти ринку органічної продукції». Розробка відповідних процедур і механізмів сертифікації дозволить підвищити якість органічної продукції, довіру споживачів і, як результат стимулювати розвиток відповідного сегмента. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Торкатюк В. І., Стадник Г. В. Фінансовий механізм сталого розвитку економіки України // Матеріали конференції «Формирование экономических структур землеустройства, строительства и управления недвижимостью: состояние, проблемы, решения». 2013. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/37893/1/9-10.pdf>
2. Тодорюк С. І., Кутаренко Н. Я. Детермінанти сталого розвитку в органічному сільському господарстві України. *Агроевіт*. 2016. № 8. С. 34–39. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/8_2016/7.pdf
3. Mie A., Andersen H., Gunnarsson S., Kahl J., Kesse-Guyot E. Human health implications of organic food and organic agriculture: a comprehensive // *Environmental Health*. 2017. URL: <https://ehjournal.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s12940-017-0315-4?site=ehjournal.biomedcentral.com>
4. Moudrý J. jr., Moudrý J. Environmental Aspects Of Organic Farming // *Organic Agriculture Towards Sustainability*. URL: http://aa.ecn.cz/img_upload/8d8825f1d3b154e160e6e5c97cf9b8b3/environmental-aspects-of-organic-farming.pdf
5. Шумейко О. Органічне агровиробництво України: тенденції розвитку та виклики інституціонального забезпечення. *Вісник ТНЕУ*. 2016. № 2. С. 33–42. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua>
6. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона. Київ: ДУ "ІЕПР НАНУ", 2012. 72 с.
7. Sustainable Development Goals. URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
8. Дудар О. Т. Організаційно-економічні засади формування органічного агровиробництва: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Тернопіль, 2011. 236 с.
9. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2013 № 425-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/425-18>
10. Мельничук О. Ф., Мельничук М. О. Правове регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 5. С. 98–108.
11. The World of Organic Agriculture Statistic and Emerging Trends 2018 // *Research Institute of Organic Agriculture FiBL*. URL: <https://shop.fibl.org/CHen/mwdownloads/download/link/id/1093/?ref=1>
12. Кірєєва Е. А. Органічне виробництво у системі пріоритетів сталого розвитку аграрного сектору економіки України // Органічне виробництво і продовольча безпека: зб. доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир: ЖНАЕУ, 2017. С. 301–308.
13. Слива Ю. В. Практичні аспекти співпраці з ЄС. Вимоги європейських торгових мереж до національної сільськогосподарської та харчової продукції, що імпортується в ЄС. URL: [http://cci.dp.ua/tl_files/data/study/FER\(pdf\)](http://cci.dp.ua/tl_files/data/study/FER(pdf))
14. Новак Н. П. Особливості й наслідки впровадження екологічно та органічно сертифікованого виробництва сільськогосподарськими підприємствами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 19. С. 75–78.
15. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики США. URL: <https://www.ams.usda.gov/services/organic-certification/being-certified>

REFERENCES

Dudar, O. T. "Orhanizatsiino-ekonomichni zasady formuvannya orhanichnoho ahrovyrobnytstva" [Organizational and economic principles of formation of organic agricultural production]: *dys. ... kand. ekon. nauk* : 08.00.04, 2011.

Kirieieva, E. A. "Orhanichne vyrobnytstvo u systemi prioritetiv staloho rozvytku ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy" [Organic production in the system of priorities of sustainable development of the agrarian sector of the Ukrainian economy]. In *Orhanichne vyrobnytstvo i prodovolcha bezpeka*, 301-308. Zhytomyr: ZhNAEU, 2017.

[Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/425-18>

Melnychuk, O. F., and Melnychuk, M. O. "Pravove rehuliuвання vyrobnytstva orhanichnoi silskohospodarskoi produktsii v Ukraini" [Legal regulation of production of organic agricultural products in Ukraine]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, no. 5 (2017): 98-108.

Mie, A. et al. "Human health implications of organic food and organic agriculture: a comprehensive" *Environmental Health*. 2017. <https://ehjournal.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s12940-017-0315-4?site=ehjournal.biomedcentral.com>

Moudry, J. jr., and Moudry, J. "Environmental Aspects Of Organic Farming" *Organic Agriculture Towards Sustainability*. http://aa.ecn.cz/img_upload/8d8825f1d3b154e160e6e5c97cf9b8b3/environmental-aspects-of-organic-farming.pdf

Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy [National Paradigm of Sustainable Development of Ukraine]. Kyiv: DU "IEPR NANU", 2012.

Novak, N. P. "Osoblyvosti i naslidky vprovadzhennia ekolohichno ta orhanichno sertyfikovanoho vyrobnytstva silskohospodarskymy pidpriemstvamy" [Features and implications of the

introduction of ecologically and organically certified agricultural enterprises]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya : Ekonomika i menedzhment*, no. 19 (2016): 75-78.

Ofitsiyni sait Ministerstva ahrarynoi polityky SShA. <https://www.ams.usda.gov/services/organic-certification/becoming-certified>

"Sustainable Development Goals" <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

Shumeiko, O. "Orhanichne ahrovyrobnytstvo Ukrainy: tendentsii rozvytku ta vyklyky instytutsionalnoho zabezpechennia" [Organic Farming in Ukraine: Development Trends and Challenges of Institutional Provision]. *Visnyk TNEU*. 2016. <http://dspace.tneu.edu.ua>

Slyva, Yu. V. "Praktychni aspekty spivpratsi z YeS. Vymohy yevropeyskykh torhovykh merezh do natsionalnoi silskohospodarskoi ta kharchovoi produktsii, shcho importuietsia v YeS" [Practical aspects of cooperation with the EU. Requirements of European retail chains to national agricultural and food products imported into the EU]. [http://cci.dp.ua/tl_files/data/study/FER\(pdf\)/](http://cci.dp.ua/tl_files/data/study/FER(pdf)/)

"The World of Organic Agriculture Statistic and Emerging Trends 2018" *Research Institute of Organic Agriculture FiBL*. <https://shop.fibl.org/CHen/mwdownloads/download/link/id/1093/?ref=1>

Todoriuk, S. I., and Kutarenko, N. Ya. "Determinanty staloho rozvytku v orhanichnomu silskomu hospodarstvi Ukrainy" [Determinants of Sustainable Development in Organic Agriculture of Ukraine]. *Ahrosvit*. 2016. http://www.agrosvit.info/pdf/8_2016/7.pdf

Torkatiuk, V. I., and Stadnyk, H. V. "Finansovyi mekhanizm staloho rozvytku ekonomiky Ukrainy" [Financial mechanism of sustainable development of Ukraine's economy]. *Formyrovanye ekonomycheskykh struktur zemleustroistva, stroytelstva y upravleniya nedvyzhymosti: sostoianye, problemy, resheniya*. <http://eprints.kname.edu.ua/37893/1/9-10.pdf>